

Wrede, Marek

"Atlas Historyczny Polski, Śląsk w końcu XVIII wieku, t. 1, cz. 1-2", pod red. Juliana Janczaka i Tadeusza Ładogórskiego, Wrocław 1976 : [recenzja]

Przegląd Historyczny 70/3, 596-597

1979

Artykuł umieszczony jest w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych, tworzonej przez Muzeum Historii Polski w Warszawie w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego.

Artykuł został opracowany do udostępnienia w Internecie dzięki wsparciu Ministerstwa Nauki i Szkolnictwa Wyższego w ramach dofinansowania działalności upowszechniającej naukę.

Korzystanie z pracy ułatwiają indeksy — osobowy i nazw geograficznych, zastrzeżenia budzi natomiast nienajlepsza jakość ilustracji w tekście (stała bolączka naszej poligrafii).

Książka Henryka Zinsa stanowi niewątpliwie pozycję, z którą warto się zapoznać.

T. J.

Marian Szczepaniak, *Karczma, wieś, dwór. Rola propinacji na wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII wieku*, Ludowa Spółdzielnia Wydawnicza, Warszawa 1977, s. 186.

Kwestia propinacji i jej znaczenia w gospodarce polskiej XVI—XVIII w. była poruszana dotychczas raczej marginalnie. Brakowało całościowego omówienia problemu, choćby w odniesieniu do jakiegos większego terytorium. Lukę tę wypełnił z powodzeniem M. Szczepaniak dając klarowną i pełną, na ile pozwalały źródła, analizę zagadnienia dla wsi wielkopolskiej od połowy XVII do schyłku XVIII stulecia.

Praca oparta została w głównej mierze na księgach grodzkich z terenów historycznych województw: poznańskiego i kaliskiego. Dość jednolity wewnętrznie i co istotne masowy materiał źródłowy umożliwił autorowi dokonanie potrzebnych zabiegów statystycznych, i tym samym wyciągnięcie przekonujących wniosków.

Prezentację zagadnienia rozpoczął M. Szczepaniak od naszkicowania rozwoju przemysłu napojów alkoholowych, wykazując wzrost liczby browarów, gorzelni i karczem w badanym okresie. Następnie przedstawił organizację zbytu napojów alkoholowych, sytuację społeczno-majątkową karczmarzy oraz efektywność ekonomiczną propinacji. Z obliczeń jego wynika, że zboże przeznaczone na wyrób napojów alkoholowych przynosiło co najmniej 50% więcej zysku, niż sprzedane na rynku. Z drugiej strony, przeciętne dochody z propinacji dla wsi szlacheckich wahają się w granicach tylko około 8% dochodu ogólnego. Przy tym, rzecz ciekawa, im mniejszy dochód ogólny z wsi, tym większą część zajmował w nim dochód z propinacji i odwrotnie. Wytłumaczenie tej sytuacji widzi autor w decydującej roli folwarku w całym systemie ekonomiki szlacheckiej. Silny folwark zapewniał stosunkowo wysokie zyski z towarowej produkcji zbóż, a wówczas propinację traktowano jako bardzo korzystne, ale jedynie uboczne źródło dochodu. Jego niewątpliwą zaletą natomiast był fakt, że prawie bez względu na okoliczności czerpano zeń stały i pewny dochód.

Analiza zagadnień ekonomicznych wypełnia większość pracy. Pozostałą jej część przeznaczył autor na opis rozwoju sieci karczem w Wielkopolsce, ich lokalizacji i typów, omawiając przy okazji ich wygląd, rozplanowanie wewnętrzne, typowe wyposażenie i in. Osobny rozdział poświęcono funkcjom karczem w społeczności wiejskiej. Kończąc trzeba podkreślić bardzo piękną i staranną szatę ilustracyjną książki (świetne zdjęcia karczem), przejrzyste tabele i czytelne aneksy. Dokuczliwy jest natomiast brak bibliografii na końcu pracy.

A. P.

Atlas Historyczny Polski, Śląsk w końcu XVIII wieku t. I, cz. 1: Mapy, cz. 2: Komentarz pod red. Juliana Janczaka i Tadeusza Ładogórskiego, Zakład Narodowy im. Ossolińskich — Wydawnictwo, Wrocław 1976, map. 48, s. 136.

Seria „Atlasu Historycznego Polski”, niezwykle cenne narzędzie w badaniach nad historią polityczną, gospodarczą i społeczną wzbogaciła się ostatnio o kolejny tom. Jest nim „Śląsk w końcu XVIII wieku”, owoc dwudziestopięcioletnich zmu-

nych badań wrocławskiej placówki atlasowej PAN. Opracowanie to choć odbiega zakresem chronologicznym od wcześniej wydanych tomów atlasu, zachowuje pierwotnie przyjętą syntetyczną i problemową metodę prezentacji kartograficznej zjawisk historycznych.

Obecnie wydany tom I składa się z dwóch części. Na część pierwszą składa się 48 map problemowych i kartogramów (dalsze mapy problemowe, mapa przeglądowa w skali 1:500 000 oraz indeks ukażą się w tomie II), prezentujących podział administracyjny i środowisko geograficzne, gęstość zaludnienia, stosunki etniczne i wyznaniowe, rozmieszczenie własności ziemskiej oraz jej podziały: stanowy i wielkościowy, miasta i strukturę gospodarczą wsi, oraz gleby i rolnictwo. Część druga to komentarz omawiający źródła i literaturę oraz obszerny aneks zawierający pogrupowany w tabelach materiał statystyczny dotyczący zjawisk będących przedmiotem odwzorowań kartograficznych.

Prezentowany materiał geograficzno-historyczny i statystyczny jest bogatym źródłem (bo tak należy traktować opracowania atlasowe) do badań demograficznych, społeczno-politycznych i gospodarczych Śląska w pruskich granicach z końca XVIII wieku (Śląsk Dolny i Górny bez Śląska Cieszyńskiego). Wybór tego przedziału chronologicznego, podyktowany zasobnością źródeł umożliwia badania porównawcze z Małopolską dzięki istnieniu „Mapy województwa krakowskiego z doby Sejmu Czteroletniego” (opr. K. Buczek, Kraków 1930). Zebrany materiał statystyczny umożliwi w pewnym zakresie badanie dynamiki prezentowanych zjawisk.

Niewątpliwą satysfakcją dla autorów będzie szerokie wykorzystanie tego cennego opracowania w pracach innych historyków. Za zachęcający przykład może posłużyć artykuł Antoniego Mączaka o obrazie statystycznym Prus Królewskich w XVI wieku (PH t. LIII, 1962, s. 164—174) opracowany w oparciu o tom „Atlasu Historycznego Polski”.

Mk. W.

Hubert Izdebski, *Rada Administracyjna Królestwa Polskiego w latach 1815—1830*, Rozprawy Uniwersytetu Warszawskiego, Wydawnictwa Uniwersytetu Warszawskiego, Warszawa 1978, s. 193.

Celem rozprawy było odtworzenie składu, trybu działania i kompetencji Rady Administracyjnej będącej ośrodkiem bieżącej działalności rządowo-administracyjnej Królestwa Polskiego w dobie konstytucyjnej, w którym ogniskowała się niemal cała działalność centralnych władz tego organizmu państwowego. Przedstawioną problematykę autor rozpatrywał niejako w dwóch płaszczyznach. Z jednej strony na tle panujących w ówczesnej Europie poglądów na konstytucjonalizm szukając wśród nich wzorów, na których oparto się powołując i organizując Radę, z drugiej zaś strony jej działalność została umiejscowiona w całym systemie naczelných organów państwowych Królestwa zarówno tych konstytucyjnych (Rada Stanu, Sejm itd.) jak i niekonstytucyjnych (Wódz Naczelny Wojsk Polskich i „delegowany i pełnomocnik JCKM” — senator Nowosilcow) ukazując jednocześnie ich wpływ na funkcjonowanie opisywanej instytucji.

Ponieważ, zdaniem autora, „instytucje mogą spełniać stawiane przed nimi zadania, tylko wtedy, jeśli chcą tego i mogą to zapewnić ludzie, którzy tymi instytucjami kierują”, dlatego działalność Rady rozpatrywana była przez pryzmat działalności znaczących dla niej osób, które były motorem przemian zachodzących w niej jak i wpływały w decydujący sposób na jej znaczenie i rolę w stosunku do innych organów państwowych.